

Dit is blybaar de tekst van een
door de heer E. Gobie in 1937
gehouden voordracht

Inlandsche documenten uit de geschiedenis van den Atjèhoorlog.

officiële
Bij het lezen en samenvatten van de brieven en documenten uit het archief van Dr Sneuck Hurgrenje over de jaren waarin hij eerst als ambtenaar voor Oostersche talen en Mohammedaansch recht, daarna als Adviseur voor Inlandsche ~~Zakken~~ en Arabische Zaken in Nederlandsch-Indië werkzaam was, vond ik onder meer een bundeltje Atjèhsche documenten in Juni 1889 ontvangen van den Assistent Resident Goessen. Deze stukken gericht aan of bestemd voor bevelveerende officieren van het leger in Atjeh, of geschreven aan bekende oelëebalangs en aan Inlandsche ambtenaren in dienst der regeeringen of, voor het overige, verhandelingen, waarin van inheemsche zijde een relaas van het verloop der gebeurtenissen gedurende den oorlog werd gegeven, bevatten enkele brieven van een der in die periode meest bekende oelama, die mij door hun felle, onverzeenlijke taal opvielen. Ze zijn belangrijk genoeg om er in ruimeren kring bekendheid aan te geven, zij het ook dat zij door hun inhoud in de huidige omstandigheden niet geschikt kunnen worden geacht voor publicatie. Ik stel mij voor, als de tijd het toelaat, ze U zee aanstonds voor te lezen.

Een korte inleiding omtrent de episode van den krijg waarin ze geschreven werden, moge hier voorafgaan.

Na de 2de Atjèh expeditie welke met de inneming van den kraton eindigde, volgde, voor zoever Groot Atjèh betreft, onzerzijds een periode van afwachten, van wachten op teenadering, waarvan men dacht dat zij zou leiden tot het beëindigen der vijandelijkheden en het sluiten van een verdrag met den Sultan. Daarna trachtte men wat op deze wijze niet te bereiken viel, af te dwingen door afsluiting van het kustgebied voor den handel. Hierop volgden ruim 3 jaren waarin onder leiding van generaal van der Heijden de geheele Atjèh valleivan vijandelijke benden werd gezuiverd en aan de verzetspartij menige harde slag werd toegebracht. In 1884, eenige jaren na het vertrek van dezen bevelhebber, werd de zeggenaamde gecentreerde linie, die voor de komst van dezen door de Atjehers gevreesden en bij hen in aanzien stonden ééneegigen generaal ~~in minder uitgebreiden zin~~ reeds bestaan had, weder ingesteld. Veel van wat van te voren was ingenomen, moest ~~daarom~~ ^{zoo} weder worden prijsgegeven, aangelegde sterkten werden verlaten en ter beschikking van de vijandige benden werden gelaten. Het was onder deze omstandigheden en onder den invloed van de overtuiging dat de Hollanders door zwakte en onmacht niet meer in staat waren zich tegenover het Atjèhsche volk te doen gelden, dat de oelama, de schriftgeleerden, de leiding van den oorlog op zich namen en dezen het onverzeenlijk, godsdienstig karakter gaven, dat hem in die jaren en sedert kenmerkte. Ter verklaring van de mogelijkheid dat juist deze

greep van geen weréldsch gezag uitoefende notabelen de leiding op zich namen, mege ik hier in herinnering brengen dat het door Sneuck Hurgronje van Juli 1891 tot Februari 1892 in Atjéh ingestelde onderzoek naar de religieus politieke toestanden, waarvan het verslag in Mei van dat zelfde jaar werd ingediend, duidelijk is gebleken, dat er van de zijde van het sultanaat, nech van de oelëebalangs, de leiding uitging die nodig zou zijn geweest om de vaak van Atjéhsche zijde behaalde successen in den strijd een meer blijvenden vorm te geven. Van de zijde van den Sultan niet, omdat hij daartoe de macht, nech den invleed, nech de bekwaamheid bezat, evenmin van de zijde van de geneemde plaatselijke hoofden, die voor een groot deel als zelfstandige kleine versten waren te beschouwen, omdat zij te zeer onder elkaar verdeeld en naijverig waren dan dat ~~er~~ van samenwerking voor één gemeenschappelijk deel met terzijdestelling van eigen belangen mogelijk zou zijn geweest. Voor hen, zoewel voor den Sultan en zijne omgeving, als voor de oelëebalangs golden tal van materieele motieven, die een goede verhouding met de Indische regeering de overweging waard maakten. Voor de oelama's die in een andere sfeer leefden ging ~~ging~~ het in de eerste plaats om de vervulling van de heilige, hun door Allh gegeven en door den prefeet geopenbaarde wet, die als onvoorwaardelijken aan iederen geleevige perseonlijk te stellen eisch ^{de} van verdediging neemt van zijn land tegen een inval der engleevigen, met goed en bloed. Hun positie was voor het voeren van een algemeene propaganda gunstig, omdat zij, weenachtig in het eene gebied, ~~zich~~ ook zonder verdacht te worden van de bedoeling zich gedeelten van het gebied van een ander te willen toeëigenen, hun invleed op de bewoners konden doen gelden om aanhangers voor den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand te werven. Van een vredelievende oplossing van het conflict met den vreemden overheerscher viel voor hen geen vooruitgang van positie te hopen. Hun invleed was door het uitzonderlijke de menigte bezielende karakter van hun aanspelingen en door de teewijding van hunner volgelingen voor de door hen voorgestane zaak ongeëvenaard.

Zoo was het dan mogelijk door de zee verderfelijk gebleken taktiek van afwachten en terugtrekken binnen een versterkte linie, dat in de tachtiger jaren een van de meest bekende leden van het geslacht der van Tiró afkomstige schriftgeleerden tot grooten invleed kwam en door het land om waar mogelijk door het gesproken woord op te wekken tot den heiligen oorlog of anders door vermaningen tot hoofden en bevelking zich van den geldelijken en perseonlijken steun van velen te verzekeren.

Om U een indruk te geven van de beteekenis van de oelma-greep en van een harer krachtigste leiders, meen ik niet beter te kunnen doen, dan U eenige gedeelten op de zeeven door mij genoemde correspondentie van Teungkee di Tirox zoewel met de autoriteiten van leger en bestuur als met anderen betrekking hebbende, voor te lezen uit het Atjéhverslag, dat ik ~~zooeven~~ ^{reeds} noemde, daarbij in het bijzonder Uwe aandacht vragende voor de critische beschouwing van hare waarde en van de aanwijzingen om-

Dit is een brief van de hooe~~le~~^{le}balangs, imaams, ketjiq's, wakil's, teungkee's, oelama, godsdienstleeraren, van het volk, oud en jeng in de 9 meekimsaan den comman- dant van het leger, den heer kolonel. De raadgeving van U mijnheer aan ons Islamieten ~~zijn~~ ^{is} in algemeenen zin ~~geen~~ ^{goede} raad~~gevingen~~, maar bedrog en verraad, daarom is zij vijandig tegenover God en tegenover ons. Het is als Allah's woord : zij ~~bedriegen~~ trachten God en de geloevigen te bedriegen, maar zij bedriegen niemad dan zichzelf en zij zijn zich daarvan niet bewust. Zij willen Allah's licht doven, maar Allah wil slechts Zijn licht velmaakter doen scijnen, ook al hebben de ongeloevigen daar een afkeer van. Wat de „kempeni“ zegt te willen : de welvaart van het land, tevredenheid ^{en} voordeel (voor de bevolking), in het zoeken van haar levensonderhoud, rust, het onderwijs ^{geven} in de kennis van Kor'aan en overlevering, zooals in andere streken die onder het gezag van de Kempeni staan, dat alles is geen Islaam en het zijn geen werken voor het hiernamaals, maar het zijn zuiver duivelsche listen, want deze wereld is geen plaats waar men ~~xxxh~~ blijvend verteefte en voor zijn genoeg leeft, maar de plaats waar men zich op het hiernamaals moet instellen en een oord van moeilijkheden en zorg. Wat de kempeni in het geheel niet erkent is dat zij den Islaam ten onder brengt, dat (zij zegt) dat de godsdienstige wet in de handen der oelama's (zal) zijn en de traditie en de instellingen des lands in handen der oelebalangs. Ook dat is een leugen, want sedert de kempeni is dit land is gekomen, heeft zij het verwoest~~en~~ den godsdienst ten onder gebracht en de instellingen van het land vernietigd, kampeongs verbrand, beemen ~~xxxx~~ moskeeën en godsdienstscholen ~~en~~ in brand gestoken, Koraan's en hadithverzamelin- gen ~~oelama's~~ en hooe~~le~~^{le}balangs gedeed, vorsten verbannen en imaams opgevat op bijeen- komsten met de bevolking. Dat de kempeni er niet op uit zou zijn ~~xxxxxxh~~ kampeongs en landschappen op te heffen dat is ook ten eenemmale een leugen, want waarom zijn zij hevig vechtende dit land binnengetrokken met de gedachte en zich den naam gevende van ~~de~~ machthebberbevoegd het gezag uit te oefenen in het gewest Atjeh en Onderhoe- ~~van~~ Atjeh ^{de} righeden, terwijl het niet meer tot de landsgewoenten st ~~wordt gerekend~~ slagwapens, gewe- ~~pen~~ ~~xxxxxx~~ ~~xxxxxx~~ ~~xxxxxx~~ ~~xxxxxx~~ andere gewesst ~~en~~ betreft waar de Kom- peni, en lansen in het land mee te nemen. Wat, de ^{peni} ~~zich~~ heeft gevestigd, dat zijn ~~niet~~ slechts streken waarvan men kan zeggen dat er veel oelama's zijn, want oelama's zooals daar zijn, onderwezen, veerdad de Kempeni daar kwam, vakken als Teunkee Sjeich Abdoerraeef en Teun~~g~~^kkee Andjong Tabarien ze gaven vermaningen aan ~~xxx~~ ~~xxxx~~ de moslimsche inwoners als andere oelama's in het gewest Atjeh. dat vroeger veerdad de Holl^anders kwamen, ook deden, ~~zoodat~~ ^{de} Teun~~g~~^kkee di Tiree van vader op zoon als godsdienstleeraar optraden. Wat de oelama betreft in Stam-

Weggewer- pen

De

van

Wat, de peni

als de

5

boul, Syrië, Egypte, Aden, Djeddah, Baghdād, d.w.z. landen die onderwerpen zijn aan het ge-
zag van een Moslimsch verst, den verst van Stamboul, ^w daar ~~moeten~~ de Europeanen beve-
len ^{moeten} ~~zitten~~ afwachten van den Sultan, ^{die} ~~hij heeft~~ ten eenenmale de macht in handen,
waarem zouden de schriftgeleerden daar onlusten en onrust veroorzaken? Onder het
gezag van de Kompeni staan de Arabieren, Perzen, Maleiers, Bengaleezen, Klingealeezen
Cijhineezen die den Islam belijden. De Sajjids en de oelama's brengen hun godsdiens-
in praktijk zooals dat is voorgescreven in ^{den} Kor'aan en in de overlevering van den
profeet; de Compagnie verbiedt dat in het geheel niet en dat begrijpen wij ook, want
die bezigheid veroorzaakt geen beroering. De Compagnie heeft ^{da} geen last van, mis-
schien ~~heeft ze er zelfs wel xxxxxxxx~~ xx nut ~~van~~, want omdat die lieden heel wat
eenvoudige menschen bedriegen hebben zij veel volgelingen. Die oelama's zijn wereld-
sche schriftgeleerden; ze zijn van geen nut in de oogen van Allah, en voor het hierna-
maals is wat zij doen ijdelalseek ^{van hem} ~~van hem~~ die hem in hun leeringen volgen. Dat alleen
kan ik hier van zeggen. Wat ik niet begrijp, dat is de houding van de Compagnie van
de Hollanders die tech tot de gemeente van Christus behoert. Die (Christelijke) wet
(schrijft voor) ~~elkander~~ vergevensgezind tegenover elka^r te zijn, elkaar niet naar het
leven te staan, elkaar niet te beschuldigen en strijd en twist te zoeken, (maar) ~~xxxx~~
~~xxxx~~ ~~xxxx~~ ~~aardsch~~ geluk. Wanneer de Compagnie geluk hier op aarde en het hierna-
maals willaat ze dan tot den Islam overgaan en ~~den~~ wet van Mohammad over wien Allah
zich buige en wien Hij vrede schenke, volgen. Dan zullen wij allen ~~met~~ U, mijnheer, mis-
schien zullen Teungkee di Tiroe en alle anderen ook met de Compagnie meegaan. Heil
~~xxxx~~ ⁿ degenen die den rechten weg volgen.

Geschreven in de 9 Meekims op den 19den van de maand Poe'l-Qa'adah op Maandag
van het jaar 1304. 10-8-'87.

L naar
vredes op
aardsche
T volken

Dit is een vertoog van ons Teungkee di Tiroe die thans ~~xxxxxxx~~ ^{en} ~~xxxxx~~ hopende op de hulp van den Heer der werelden, verblijf houdt in de kota Anaq Kaloeng. Moge het in handen komen van den Hedgestr. heer die zich te Koetaradja bevindt.

/ reeds twee malen

Wat ons betreft, wij hebben een bezoek gebracht aan het graf van Teungkee Sjeich Abdoeraef en aan Teungkee ~~Paqih~~ ^{Saleh} Abdeelwahhab ^{die} onze ~~xxxxxxx~~ voorzaten zijn. Wij hebben aan den commandant die vroeger in Koetaradja was laten weten dat wij slechts een bezoek aan de graven wilden brengen, niet wilden vechten. Wij hebben onze volgelingen en onze gewapende mannen, ongeveer een twee of drie honderd man/maar die graven laten gaan. Er werd teen uwerzijds inbreuk gemaakt op onze rechten door een hevigen aanval van de zeezijde en van het land, maar Allah zij geloofd, er gebeurde niets met ons en met onze gewapende macht maar door Allahs genade en Zijne gunst vielen er een tien à twintig man als geloofsgetuigen, die Allah liefheeft. Wij en onze volgelingen en de anderen zijn in deze wereld van gevaren en strijd gebleven. Maar met Allahs hulp hopen wij ook als die lieden stellig als geloofsgetuige te zullen vallen. Intusschen zien wij dat de manier van doen van de Compagnie niet is als die van andere regeeringen zooals de Engelsche en de Amerikaanche. Hier volgt het vreemde gezag maar wat het in zijn willekeur wenscht en het streeft naar eigen greetheid en macht maar kent God die groot en almachtig is niet. Wie geen macht heeft dien geeft hij onder zijne dienaren macht naar Zijn welgevallen, wat niet mogelijk is door den wil of door den ^{afgunst} ~~xxxx~~ van menschen. Allah doet wat Hij wil en beschikt naar Zijn wil en daaren hebben wij den moed om de Kompeni te weerstreven, op zijn minst zal Allah vrees ingeven aan de harten der ongeloevigen, zoodat teen onze gezellen de graven ^W ~~kamen~~ bezoeken, ze een strijd ~~ging~~ ^{ging} beginnen het een strijd werd ~~dien~~ ^{ge leden een deel} zij verlenen. Wat was dat voor een manier van doen? Kent dit gezag de adat niet van hen die gezag uitoefenen? Zee Allah dat wil, maar met Zijn kracht en greetheid wij hebben ~~xxx~~ ^{af} ~~xxxx~~ den wensch en hebben min of meer de gelofte afgelegd het graf van Teungkee Andjoeng/te zullen bezoeken en van Teungkee Babadoo in Penajoeng en van Teungkee Tjihiq in Lamb ^{twee of drie} ~~xxxxxxx~~ haek en karbouwen en geiten te slachten. Wij

/ van de teungkee's

/ te Pa-dang Djawa'

Kandang

needigen alle Meslins tot die chandeeri uit, laat de Kompeni dan rustig in de voor hen bestemde benteng blijven en niets doen zoelang wij daar zijn gedurende twee of drie dagen. Dan zullen wij op een rustige wijze vertrekken, niet in vrede en vriendschap, want dat is onmogelijk voor ons en het zou een schande zijn volgens de Atjehsche adat en slecht voor menschen die inzicht hebben. Want de vijand Gods en onze vijand is nog in onze woning en heeft die nog niet verlaten; is dat vrede ^{soms} en vriendschap terwijl de Kompeni ^{zich} ~~nog~~ in ~~xxx~~ ~~land~~ ~~xxx~~ Atjeh bevindt? Wanneer er een godsdienstige bijeenkomst in de kampong zal zijn

de Kompeni er behoefte aan heeft de vijandelijkheden te staken, dan vertrekke ze eerst
~~dan behoeft men eerst de vijandelijkheden te staken~~ op rustige wijze, wanneer ze dan
daarna een verdrag van vriendschap wil sluiten dan is daar niets tegen. Wanneer de
Kompeni niet goedschiks weg wil gaan, dan zal zij als Allah wil met Zijne hulp geheel
ten onder gaan of met schande weg moeten gaan. Maar als dat zou kunnen, dan hopen wij
dat zij in haar geheel den Islam aanneemt door de twee woorden der geloofsbelijdenis
uit te spreken : ik getuig dat er geen god is dan Allah en dat Mohamad Allah's
gezant is met oprechtheid en zuivere bedeeling. U zende mij zoe eenigzins mogelijk
speedig antwoers want deze wereld is na aan de opsijtanding toe. Vrede aan hen die de
den weg der rechtvaardigen volgen. Het jaar 1305 3 Safar.

-----

22 - 10 - '87.